

Институт за икономически изследвания при БАН

ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И ПОЛИТИКА В БЪЛГАРИЯ: ОЦЕНКИ И ОЧАКВАНИЯ

ТЕМА НА ФОКУС:

„Пътят към Европейския съюз и равностметката от първите десет години”

Чл. кор. проф. д.ик.н Иван Ангелов, проф. д-р Татяна Хубенова,

2017 г.
София

Пътят към Европейския съюз

- ❑ На 26 септември 2006 г. Европейската комисия препоръча, а Европейският парламент и Европейският съвет решиха България да се присъедини към Европейския съюз от 1 януари 2007 година. С това бе постигната една национална цел която бе широко подкрепена както от политическите партии, така и обществото. Десет години по-късно е наложително да направим равностметка на постигнатото за този период;
- ❑ Такъв анализ не е лесен. Икономиката е силно инерционна система и следва свой собствен ход на развитие, който не може лесно и бързо да бъде повлиян от външни шокове, дори и ако са силно позитивни. В тази връзка трябва обезателно да се направи уговорката, че анализът на икономическото развитие през последното десетилетие, в което България е пълноправен член на ЕС, не винаги и не задължително трябва бъде обвързан със самото членство;
- ❑ Критичните изводи в една или друга област на икономическото развитие не трябва автоматично да се възприемат като недостатъци породени от членството в ЕС. По същия начин не следва да се приписват постигнатите успехи (колкото и да са скромни) на същото това членство.

Ползи от присъединяването към ЕС

- ❑ Откриха се възможности за прилагане на европейските закони и правила на поведение в България, за ускорено догонващо икономическо развитие.
- ❑ Възможно ли беше това извън ЕС? – по-скоро не!;
- ❑ Откриха се възможности за получаване на средства от предприсъединителните, структурните, кохезионния и други фондове на ЕС. Това беше единствен източник на безвъзмездни ресурси. В същото време, немалка част от тях се връщаха в съответните страни донори (големи хонорари за консултанти и проектанти, доставки на машини и съоръжения и т.н.);
- ❑ Откриха се възможности да получаваме нарастващи трансфери от работещите в чужбина българи за семействата им в България. В 2016 г. достигнаха 1,7 млрд. лв.;
- ❑ Откриха се възможности за свободно пътуване на милиони българи из европейските страни;

Ползи от присъединяването към ЕС

- ❑ Откриха се възможности за живот и работа в европейските страни: около 2 млн. души, от които близо 1 млн. работна сила. Каква би била безработицата у нас, ако границите оставаха затворени?
- ❑ Откриха се възможности за учение на десетки хиляди български студенти из Европа. Много от тях като стипендианти на съответните страни;
- ❑ Осигурено беше по-добро снабдяване на нашите магазини с потребителски и други стоки. (Дали получаваме същото качество?)
- ❑ Откриха се възможности за придобиване на по-висока квалификация, трудови и други полезни навици от наши сънародници (ако се завърнат в България);
- ❑ Създаде се по-голямо доверие към България като политически и стопански партньор.

„Разходи“ по присъединяването в ЕС

- ❑ Бяхме принудени да изключим преждевременно ядрените блокове в Козлодуй, въпреки подкрепата на МААЕ и да правим свързаните с това големи разходи (за заместващи мощности, за съхраняване на отработеното гориво) и пропуснати изгоди. Общите загуби само от това се оценяват на около 10-12 млрд. евро;
- ❑ Ограничи се нашият национален суверенитет – икономически, политически (принудително участие в санкции; ограничен избор на вътрешна икономическа политика; ограничени възможности да решаваме за строителство на АЕЦ Белене; за допускане на газопровода Южен поток и т.н.).
- ❑ Плащаме годишен членски внос – вече достигна 1 млрд. лв.
- ❑ Правим разходи по миграционните потоци: гранични заграждения, разходи за граничен охранителен персонал, текуща издръжка на мигранти (между 600 и 1000 лв.); мигрантите създават религиозни, криминални, нравствени и други проблеми.
- ❑ Понасяме загуби от огромна българска емиграция – около 2 млн. души, между които стотици хиляди с висше и средно специално образование;
- ❑ Участието в митнически съюз (заедно с членството в СТО) означава почти пълно откриване на границите за внос и износ, при ниска конкурентоспособност, с ясно изразени негативни ефекти за икономиката

Производство на някои основни стоки

Показатели/Години	1988 г.	2000 г.	2006 г.	2015 г.
Електроенергия – млн. квч.	45133	40925	45843	47485
Цимент – млн. т.	5,4	2,2	4,1	1,8
Прокат от черни метали – хил. т.	3322	1455	2048	939
Металообработващи машини – бр.	17441	4788	4206	1696
Електрокари – бр.	47400	500	401	119
Мотокари – бр.	35100	700	942	124
Електрически двигатели – хил. бр.	1891	598	598	226
Автомат. телеф. централи– хил. линии	436	..	.x	x
Цветни телевизори – хил. бр.	124,3	2,4	x	x
Домашни хладилници – бр.	111000	17900	..	x
Автомат. домашни перални – хил. бр.	57,3	..	.x	x
Азотни торове – 100% азот –хил. т.	1134,7	262,0	377,5	315
Амоняк – хил. т.	1342,4	647,3	377,5	..
Минерални торове–хил. т. хранит. в-во	724,1	..	275	458
Карбамид (100% азот) – хил. т.	368,1	133,4	..	..
Обувки-кожени - млн. чифта	25,8	5,7	14,6	11,6
Памучни платове – млн. кв. м.	361,7	49,8	54,6	7,8
Вълнени платове – млн. м.	45,0	4,7	9,1	2,1
Месо – хил. т.	565,6	81,9	133	155,8
Мляко – млн. л.	2509	16,7	14,7	69,9
Зеленчукови консерви – хил. т.	344	42,3	109,9	77,8
Гроздови вина – млн. л.	312,6	183,3	185,7	104,9
Плодови консерви – хил. т.	242,8	28,8	61,7	62,5
Пшеница – хил. т.	4743	2775	3302	5004
Царевица – хил. т.	1625	818	1588	2691
Растителни масла – хил. т.	171,6	101,9	81,6	95,9
Домати – хил. т.	809	410	213	122
Сирене – хил. т.	112,6	19,6	50,9	51,2
Захар – хил. т.	361	216	282	108
Ябълки – хил. т.	314	92	..	..
Грозде – хил. т.	929	449	..	..
Говеда – хил. бр.	1615	682	628	549,7
в т. ч. Крави – хил. бр.	646	434	361,2	352,5
Овце –хил. бр.	8593	2549	1635	1327,9

В търсене на балансираната оценка

- ☐ След присъединяването започнаха да се чувстват някои негативни ефекти на интеграционните процеси, подсилени от недостатъчната ни подготвеност;
- ☐ Бизнесът и обществото като цяло нямаха реална представа за сериозните икономически и социални проблеми, с които предстои да се сблъскаме;
- ☐ Преобладаваха наивни очаквания за благоденствие, без да се налага да променим живота и труда си и да заработим сами това благоденствие;
- ☐ Ключът към благоденствието е в по-високата производителност на труда;
- ☐ **България може да постигне по-бързо и по-висока производителност на труда като член на общността, а не извън нея;**
- ☐ Поради насажданите в продължение на години евроилюзии и наивен евро-оптимизъм беше нормално да се появи настоящият европесимизъм.

В търсене на балансираната оценка

- ❑ Слабите стартови позиции преди присъединяването присъстват и ще присъстват за години напред - някои леко смекчени, други неизменни, трети дори влошени;
- ❑ Списъкът от слаби изходни позиции не е продукт само на последните 27 години. Той е резултат от многогодишни “натрупвания” на недостатъчно развитие; ниска стопанска рационалност; неадекватна държавна политика; недостатъчни материални, финансови, човешки и управленски ресурси, неефикасно използване на тези ресурси;
- ❑ *България нямаше, а и сега няма разумна алтернатива на интеграцията в ЕС. Няма алтернатива и на ускореното догонващо развитие. Успешното догонващо развитие на България е възможно в рамките на общността. При условие, че тя бъде реформирана радикално. На този проблем ще се спрем в края на настоящия анализ.*

Защо не се потвърдиха оптимистичните очаквания?

- ❑ Недостатъчна беше готовността ни за присъединяването. Не беше спазен основният критерий от Копенхаген: наличие на действаща и конкурентоспособна пазарна икономика. Доминираха политически, а не икономически съображения при вземането на решение за нашето приемане в ЕС;
- ❑ Налагана беше еднотипна неолиберална политика върху разнородни икономики с различна структура и степен на развитие;
- ❑ Форсираното налагане на Единен вътрешен пазар върху разнородни по конкурентоспособност икономики породиха сериозни проблеми - слабите икономики не са равнопоставени в свободната конкуренция.
- ❑ Няма механизми за вътрешнообщностна протекция на по-слабите икономики. **Отрича се дори необходимостта от протекция.** Беше грубо пренебрегнат infant industry argument (въведен от Хамилтън, 1861 г.), прилаган в миналото от всички сегашни богати страни;

Защо не се потвърдиха оптимистичните очаквания?

- ☐ Не е вярно, че от „отворените врати” в търговията печелят всички участници. Това често води до нарастващи вътрешни противоречия между страните членки;
- ☐ Несиметрична беше либерализацията на стоковите, капиталовите и трудовите потоци, от което страдаха по-слабите неконкурентоспособни икономики и печелеха по-силните;
- ☐ Силно негативни бяха ефектите от дискриминацията с аграрните субсидии за новите страни членки, разтегнати до 7 години, при незабавно отваряне на стоковите пазари за аграрни стоки и 3-4 пъти по-ниска производителност в нашето земеделие;
- ☐ Липсват ефикасни механизми за съчетаване на националните с общностните интереси в рамките на съюза;
- ☐ Не се признава дори потребността от такива механизми;

Защо не се потвърдиха оптимистичните очаквания?

- ❑ Ръководителите на ЕС третираха различно големите и малките страни. Забраните за „държавна помощ“ за едни и допускането ѝ за други страни членки: Показателни са ограниченията за помощ на БДЖ в България и трилионите евро за спасяване на корпорации в богатите страни по време на кризата (2008-2009 г.).
- ❑ Голям дял от отговорността носят и правителствата на страните членки, в това число и престараването на нашите правителства в прилагането на неолибералната политика и в послушанието за всичко, което ни казваха от Брюксел;

Някои сравнения с други страни

Тревожни са резултатите от евроинтеграцията на България, сравнени с други страни:

- **В сравнение с другите ЦИЕ страни:** С изключение на няколко задоволителни постижения (по бюджетни баланси и ниска публична задлъжнялост), резултатите от асоциирането и членството на България в ЕС са между най-неубедителните в Общността. Сравненията са направени по 12 показателя с всичките 11 източноевропейски страни – нови членки на ЕС. Изоставането на България спрямо другите ЦИЕ страни членки расте през последните 20 години.
- **В сравнение с Турция:** Сравнителният анализ между развитието на 11 ЦИЕ страни членки на ЕС с Турция по същите показатели за 20 годишен период (1997-2016 г.), не разкрива убедителни икономически и социални предимства в полза на източноевропейските страни членки на ЕС. Като цяло, Турция се развива по-успешно от България и достига 53% по БВП на човек от населението. Това се дължи на причини, както в страните членки, така и в ръководството на ЕС. Трудно е да се каже кои преобладават. Изводът обаче поражда въпросителни относно ефективността на функциониране на ЕС в сегашния му вид.

Равносметката:

- ❑ Взимайки предвид крайните резултати и платената за тях огромна цена, общите резултати от членството ни в ЕС са противоречиви;
- ❑ Очакванията и надеждите на милиони българи за по-добър живот не се сбъднаха;
- ❑ Не защото станахме член на ЕС, а поради сериозните концептуални дефекти в управлението на икономиката и другите сектори, както от Брюксел, така и от нашите правителства;
- ❑ Отговорността е обща – наша и на Брюксел!

Бъдещето на ЕС

Досегашните противоречиви резултати показват, че ЕС трябва да се реформира радикално - това не се оспорва от никого. Има два варианта за неговото бъдеще:

□ **Централизация на управленските решения и превръщане на общността в монолитна политико-икономическа и военна федерация. Това означава:**

- *Диктат по икономическата и всякаква друга политика от висшата наднационална администрация в Брюксел над сегашните национални държави;*
- *Отслабване ролята на националните институции и лишаване от управленски компетенции;*
- *Превръщане на националните европейски държави в административни области, изпълнители на чужди решения, въпреки вековните европейски традиции на национална държавност със своя култура, език , религия, народопсихология и идентичност;*
- *Налагане на еднотипни управленски решения на разнотипни държави, при различни икономически, политически, климатични и други условия;*
- ***Всичко това ще породви нарастващи конфликти и може да доведе до сриване на ЕС под собствената му тежест и самоизолация***

Бъдещето на ЕС

□ Демократизация на единния Европейски съюз и превръщането му в гъвкава Европейска конфедерация на независими държави:

- *Европа трябва да е икономически обединена чрез общи интереси, а не чрез силово наложени на страните членки административни механизми, за да бъде конкурентоспособна спрямо настоящите и бъдещите световни икономически гиганти;*
- *Най-сигурната спойка за бъдещо обединение на европейските държави е **общността на интересите**, а не административните ограничители;*
- *Гъвкавото обединение трябва да е **главно в икономиката** и само частично в други области, без да ограничава прекомерно суверенитета на страните членки;*
- *Обхватът на обединението трябва да се определи чрез **информирано допитване** до европейските народи;*
- *Общността да се превърне в съюз на самостоятелни национални държави. Националните парламенти на страните членки да запазят ефикасни законотворчески правомощия, включително право на вето по отделни особено важни въпроси, засягащи фундаменталните интереси на съответната държава членка.*

Бъдещето на ЕС

- *Да отпадне действащият сега принцип за върховенство на правните актове на ЕС над националните правни актове и да се определят точно границите за управленска компетентност между наднационалните и националните институции в различните области;*
- *Да се фиксира червена линия, определяща зоната на най-важните решения, където единственият компетентен е СУВЕРЕНЪТ – народите на страните членки. Само народът на съответната държава трябва да определя кой, как и какви политически формации да го управляват, с каква програма и каква икономическа, социална и всякаква друга политика да се провежда в тяхната държава;*
- *Да се преустанови злоупотребата с принципа „повече Европа и по-малко национална държавност”. Централизацията и националната държавност трябва да се съчетават, а не да се противопоставят;*
- *Първостепенните и най-важни решения по фундаментални за страните проблеми да се вземат от гражданите на съответните държави чрез национални и регионални информирани референдуми;*
- *Фундаментален принцип на бъдещия ЕС трябва да бъде симетрията между участието на страните членки при вземането на най-важните решения и отговорността им за техните последици. Да се сложи край на сегашната практика, когато две-три големи държави членки вземат решенията, а всички плащат цената за последиците.*

Бъдещето на ЕС

- Да се изработи цялостен механизъм за умерена вътрешнообщностна протекция на икономиките на страните членки с БВП на човек от населението под 70% от средния за Съюза, който да включва:
 - Протекция на производството на особено важни земеделски и преди всичко хранителни продукти спрямо конкурентен внос от страни с по-благоприятни природно-климатични условия. За целта могат да се използват стъпаловидно намаляващи вносни мита или нарастващи във времето сезонни квоти за внос. Подобен механизъм използваше Европейската общност преди години.;
 - Разрешаване на временна държавна помощ за запазване на изключително важни за националната сигурност на съответните страни членки структуроопределящи компании или отделни предприятия, изпаднали в тежко финансово положение по обективни причини. Примерът с БДЖ;
- По време на нашето председателство на ЕС през 2018 г., правителството да стане инициатор за въвеждане на умерена вътрешнообщностна протекция на най-слабите страни членки в настоящия силно разнороден ЕС. То може да стане един от нашите приоритети. Това може да се направи и в рамките на предстоящите големи реформи в ЕС.

Заклучение

Европейският съюз трябва да бъде запазен и България да остане негов член! Ние и сега нямаме друга разумна алтернатива. Европейските народи се нуждаят от възраждането на съвременен демократичен Европейски съюз, който ще служи на техните интереси, а не на корпорациите. Историческо престъпление би било пропускането на шанса за запазване на ЕС – тази най-мощна интеграционна общност, която светът познава, и най-великото обединение на европейските народи, след векове на междусобни войни, отнели живота на милиони хора.

Фискалната политика в условията на приобщаване към Европейския съюз

Цел: Равносметка за резултатите и проблемите от европеизацията на фискалната политика на България

- В интерес на участието на България в бъдещата интеграция в ЕС е необходимо:
- Да се оцени постигнатата степен на европеизация на фискалната политика на България;
 - Да се стимулира дискусия относно избора на моделите на бъдещата икономическата интеграция в ЕС и перспективите пред фискалната политика във връзка със засилване на координираността и прехода към наднационален надзор във връзка с изграждането на Фискалния съюз на ЕС;
 - Да се очертаят перспективите относно фискалната политика на България във връзка с избора на Пътна карта за участие в ИПС и приемане на еврото.

Оценка на актуалното състояние

- България като член на ЕС вече е постигнала висока степен на съответствие на фискалната политика с изискванията на ЕС, които са предпоставка за членство в ИПС;
- *Въпреки постигнатата фискална дисциплина, България продължава да е извън Еврозоната и е обект на процесите на „диференцираната интеграция“.*
- Има забавяне на включването на страната ни в най-развитата форма на интеграция в ЕС с негативни последици от досега прилагания модел на интеграция в ЕС ;
- *България като неучастваща в ИПС няма достъп до широкия обхват от функционални и институционални подкрепящи интервенции на паричната политика на ЕЦБ;*
- *Финансово-кредитната сфера на България остава сегментирана от ИПС, което има негативни последици за конвергенцията на цени и доходи.*
- Фискалната политика е изправена пред нови предизвикателства във връзка с промените в стратегията на дългосрочно финансиране на растежа в ЕС, които предявяват нови изисквания към участието на държавния бюджет с гаранции и съфинансиране на инвестиционни проекти.

Основната теза относно Европеизацията на фискалната политика

- ❑ Степента на интеграция към ЕС на фискалната политика на България е добра предпоставка за включване към ИПС, но изменящата се към усложняване на изискванията за участие в ИПС „условност“ като набор от изисквания за наднационален надзор и преход към Фискален съюз налагат актуализация на позицията на България за участие в ИПС.
- ❑ *Основното предизвикателство пред фискалната политика е да стимулира икономическия растеж чрез преоценка на прекомерната рестриктивност с цел постигане на фискална дисциплина.*
- ❑ *Необходимо е преосмисляне на фискалната политика за постигане на средносрочни и дългосрочни социално-икономически цели.*
- ❑ Това ще се налага и във връзка с въвеждането в ЕС на Европейския стълб на социалните права с цел е по-справедливо и по-ефективно функциониране на пазарите на труда и социалните системи.

Основни етапи на европеизация на фискалната политика на България в периода (1998-2016 г.)

1. Предприсъединителен етап;
2. Следприсъединителен период (2007-2016 г.);
3. Предстоящ период (2017-2020 г.) на подготовка за включване в Икономическия и валутен съюз на ЕС и финализиране на изпълнението на целите на Стратегия 2020.

Предизвикателството: Подготовката и членството на България в ЕС протичат в условия на дълбоки изменения в националната система на програмирането, планирането, изпълнението и отчитането на контрола на фискалната политика. Публичната отчетност се подобрява, но предизвикателствата остават пред по-доброто управление на държавните финанси.

Напредъкът от предприсъединителния етап

- Основното предизвикателство на предприсъединителния етап /1999-2006г./ за бюджетната политика на България бе преходът към прогнозиране, планиране и изпълнение на държавния бюджет и създаване на устойчив институционален капацитет за управление на публичните средства под натиска на пазарните сили при присъединяването към Единния вътрешен пазар на ЕС;
- Напълно в съответствие с правото на ЕС е осъществена реформата на митническата политика с цел въвеждането от 2007 г. на Общата митническа тарифа на ЕС, както и на поетите ангажменти за данъчната хармонизация с ЕС и защитата на еврото и европейските фондове;
- Пристъпи към транспониране на законодателството за Икономическия и Паричен съюз, за да бъде в състояние да има статута на страна-членка с дерогация;
- Към тези изисквания се отнасят:
 - завършването на либерализацията на движението на капитали (чл.56) 124
 - забраната за каквото и да е директно финансиране на публичния сектор от БНБ като централна банка;
 - забрана на какъвто и да е привилегирован достъп на публичния сектор до финансовите институции (чл.103);
 - постигане на пълно съответствие на статута на националната банка с Договора за ЕС, включително гарантиране независимостта на паричните власти.
 - изпълнението на посочените изисквания е първият “блок” от макроикономическата рамка, която е изпълнена като задължително условие при присъединяването на България към ЕС. Независимостта на БНБ като централна банка, на свой ред, подготвя бъдещата ѝ функция да се ангажира с поддържането на ценовата стабилност в изпълнение на Стратегията на БНБ от 2004 г. за приемане на еврото.

Европеизацията на фискалната политика в условията на членството на България в ЕС (2007-2016 г.)

- Фискалната политика е ангажирана с изпълнението на критериите от Маастрихт за стабилни държавни финанси и с реализация на целите на Конвергентните програми и Националната програма за реформи;
- От 2007 г. рамката за макроикономическата политика става по-ограничителна, с по-силно налагане на фискалната дисциплина и интеграцията на икономическата политика с Общностните изисквания. Икономическата политика се превръща в част от Общностния интерес за постигане на приоритетите на ЕС и поради това тя подлежи на процедури за политическа координация и многостранен надзор.
- Основните инструменти за координация на икономическата политика на България като страна-членка на ЕС са Програмите за стабилност и конвергенция, Общите насоки за икономическа политика и нарастващия брой Общностни инструменти, касаещи структурните политики. Прилагането на инструментариума на ЕС за многогодишно бюджетно програмиране и планиране 2014-2020 подпомага реализацията на интеграционната политика на макроикономическо равнище.

Заключение

- Фискалната политика на България става важен обект на Общностни процедури за по-добро икономическо управление от 2010 г. досега с въвеждането на Европейския семестър и Механизма за предупреждение за макроикономически неравновесия. С това се допълват с нови механизми изискванията за постигане на съответствие с критериите за ИВС и с допълващите изисквания на Фискалния пакт на основа на Пакта за стабилност и растеж в ИВС;
- *Необходимо е подобряване на средносрочното програмиране на икономическото развитие*
- *Основната задача пред фискалната политика на България е да стимулира стопанския растеж и да постигне преодоляване на макроикономическите дисбаланси и по-справедлива социална политика чрез по-добро управление на публичните средства;*
- *По-нататъшната европеизация на фискалната политика трябва да се разглежда като съставна част от приемането и изпълнението на Пътната карта за приемане на еврото в България и пълноценното участие в Икономическия и паричен съюз на ЕС.*

ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И ПОЛИТИКА В БЪЛГАРИЯ: ОЦЕНКИ И ОЧАКВАНИЯ

**БЛАГОДАРИМ ЗА
ВНИМАНИЕТО!**

05.06.2017 г.
София